ANY LX — BATALLADA 3153-NÚMERO EXTRAORDINARI BARCELONA, 30 DE NOVEMBRE 1929

LA CAMPANA DE GRACIA

DONARA ALMENYS UNA BATALLADA CADA SETMANA

ANTONI LÓPEZ, EDITOR
(Antiga casa I. López Bernagosi)

Aquest número 30 cèntims per tot arreu

NÚMEROS ATRASSATS: DOBLE PREU

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: LLIBRERIA ESPANYOLA, Rambla del Mig, núm. 20, botiga
Telèfon núm. 18692.—BARCELONA

PREUS DE SUBSCRIPCIÓ
Fora de Barcelona cada trimestre: ESPANYA, pessetes 1,50.—ESTRANGER, 2,50 pessetes

L'advocat Layret

RECORDEM haver llegit, en alguna banda, per tal d'atenuar l'efecte de l'occisió, que Layret era l'advocat incondicional de l'organització, i que en aquest càrrec s'emparava per a fins polítics i partidistes.

Amb l'afirmació més rotunda, podem negar tal supòsit. No és cert. I no ho pogué ésser, per raons múltiples.

Layret intervingué en processos seguits contra individus de l'organització, perquè aquesta anà a demanar-li-ho. Ell no ho sollicità mai. Fou l'organització la qui requerí els seus serveis d'advocat. Cal dir, a honor de la veritat, que tantes vegades com fou requerit, altres tantes acceptà sense necessitat de precs ni d'insistències. La veritat és, doncs, que Layret no era l'advocat de l'organització, *ans un advocat que intervenia en els processos de l'organització*, quan per a això era requerit. Ço que no és el mateix.

Quant a què aprofités el càrrec d'advocat per a intervenir en les coses de l'organització, no és cert tampoc. Es, potser, l'únic advocat que no ho ha fet. En el seu despatx, i això ho han afirmat sempre els que parlaven amb ell, rarament, i sols de manera accidental, es parlava d'altra cosa que de la causa que hi duia els comissionats. Ço que s'explica perfectament.

Home sensible, d'una delicadesa excessiva, li hauria semblat inoportú i incorrecte aprofitar l'avantatjosa situació professional seva a benefici propi o del seu partit. En la vida no falten homes als quals repugnaria aprofitar-se de situacions semblants, i Layret era un d'aquests.

Per això, carregar-li la responsabilitat d'actes que no cometé, tant per delicadesa personal, com perquè les circumstàncies ho determinaren així, no és piadós que diguem tal cosa, i molt menys encara perquè tal afirmació pot fer dubtar de l'honradesa de la intenció que el caracteritzava.

En aquest aspecte de les relacions que amb l'organització tingué, no es desprèn res que pugui entelar el seu procedir. Obrà sempre desinteressadament. Defensà els processats quan per a això fou requerit. No intentà mai subjugar juntes o individus a benefici i profit del seu credo polític i partidista.

Aquesta forma de procedir, la més lògica i raonable, sols ha estat imitada per excepcions honrosíssimes. No obstant, només a Layret li ha estat retret tan insòlit procediment.

El restabliment de la veritat és ço que avui ens mou a dir el que diem, i no pas cap altra cosa.

Angel Pestaña

L'ÚLTIM JAQUÉ DEMOCRÀTIC

Han passat els temps romàntics de la mitat del segle XIX, en què un barret de copa i una capa eren signe de liberalisme. Han passat els temps, també, de què el jaqué era una peça de roba corrent. Ara tan sols el porten certs professors de provincies i algun ric desvagat. L'últim jaqué democràtic, però, és el d'En Layret.

Heu-vos ací l'arrogància física de Layret. Desapareixia en aixecar-se aquella tràgica silueta i aquell dramàtic soroll de ferros. Es convertia en una estàtua. Mireu-lo. No us en recordeu d'ell? No recordeu amb quin braó, quan seia en el banc de la defensa, cridava perquè no li prenguessin a un home la llibertat...

L'atzar ha fet que en aquest retrat s'hi agermanin els retrats de Pi i Margall, Víctor Hugo, Nicolau Salmerón i Giner de los Ríos (Francesc).

Quatre homes que són quatre exemples.

Layret, el asesinado

IMPOSIBLE representarnos en la memoria, a aquel hombre, a quien quisimos, con cuya amistad nos honramos, cuyo verbo rudo, áspero, elocuente gustamos y admiramos, sin evocar la terrible escena del asesinato. A traición y sobre seguro, le mataron. El crimen de que Layret fué víctima, es todavía más abominable que el asesinato de Jaurés y que la inmolación de la emperatriz Isabel, que pasa por la Historia como Ofelia por la tragedia de Shakespeare.

Layret personificaba la contradicción entre la debilidad física y la fuerza intelectual. Era un inválido con testa de caudillo, de superhombre, de semidiós. Sus palabras lapidaban al adversario. Eran luminosos sus ojos. Fuego había en su voz, fuego en su mirada. Ceniza en las piernas colgantes. La lucha que es todo el poema cristiano entre el alma y el cuerpo, libraba en él visible combate. Daba lástima cuando se le veía caminar; daba envidia cuando se le miraba a los ojos, a los que se asomaban las gracias de su espíritu: la fe, la sabiduría, la enérgica perseverancia, la bondad redentora.

Recuerdo una escena de la que fué protagonista en el Congreso de los Diputados. Erguido en su escaño, arrogante la actitud, firme la mirada, sobrio el braceo, dura la palabra, concisa la cláusula, hablaba contra los fundamentos y soportes de lo que hoy decimos antiguo régimen.

Un diputado de armas tomar, escándalo del Parlamento, cruzó el salón y se sentó junto a Layret. ¿Para qué? Según el diputado, para oirle mejor. Según los que presenciaron la maniobra, para atentar contra Layret. Ello fué que republicanos, socialistas y catalanistas, obligaron al diputado ministerial a abandonar el banco de la izquierda. En arrojar al intruso se esforzaron todos, y se distinguieron el socialista Indalecio Prieto y el catalanista Sr. Trías. El único sereno, impasible, era Francisco Layret. A juzgar por su actitud, con él no iba nada.

Como las líneas de un dibujo que se confunden, como las páginas de una impresión que se mezclan (se empastelan, decimos en la jerga profesional), así se dan confusas en mi mente dos imágenes del héroe y mártir Layret: la del tribuno del pueblo, erguido en el escaño, y la del asesinado impunemente en una calle de la gran ciudad de Barcelona, en pleno día, a la luz del sol, y no en la Edad Media, sino andadas cerca de dos décadas de este siglo XX.

Roberto Castrovido

Ministerio de Educación, Cultura y Deporte 2012

La vida dramàtica de Francesc Layret

I

Vaig conèixer personalment Francesc Layret a la Universitat de Barcelona. Ell era aleshores l'animador de l'Associació Escolar Republicana. En aquell temps — darreries de la centúria passada — els patis universitaris, i més que cap el de la Facultat de Dret, eren un bullidor d'idees polítiques i socials, de lluites i de controvèrsies tumultuoses. Tot allò — reflex de la vida barcelonina d'aquell temps —, era bon tros caòtic; però estava ple de vitalitat espiritual.

Hi ha el caos que precedeix les grans realitzacions de la vida; i hi ha un altre caos que ve després de l'enfonsada d'una d'aquestes realitzacions. Hi ha un caos matutí i un caos vespertí, diríem. Aquella agitació caòtica de la fi del segle no era una posta; era una aurora. Tota la història del primer quart del segle actual, a Catalunya — en la part bona i a la part dolenta —, sortí del caòtic bullidor finisecular. I és que del caos pot sortir-ne, i en surt quasi sempre, alguna cosa nova. D'on no surt res, és del no-res. Per això és molt més temible per a un poble la buidor silenciosa que la cridòria atapeïda.

Temps de cridòria eren aquells. Una cridòria que semblava confusa, i gairebé precursora del Judici final, als homes de la mentalitat del *Brusi;* però que en realitat era gràvida de pressentiments, de prometences, d'anunciacions... Entre els crits apassionats, la veu de Francesc Layret s'alçava, dominadora, per damunt del cap dels estudiants.

Layret, estudiant estudiós, amb els seus ulls grossos i brillants, amb la seva barba negra, amb el gest enèrgic del braç, tenia ja aleshores tota la figura i tota la psicologia d'un conductor de multituds, d'un cabdill del poble. Els amics feien materialment pinya al seu voltant; i així, amb llurs cossos, tapaven les seves cames tolides, amagaven les crosses que duia sota l'aixella. D'un bocí lluny, en mig del grup, només vèiem la noble testa de Layret i el seu braç que s'alçava per damunt de la testa, mentre amb l'altre braç retenia totes dues crosses, sovint encreuades, com una nova creu de passió.

Aquell Layret estudiant era una visió dramàtica. La gallardia de la testa, la força de la veu, la vigoria de les frases, l'audàcia del pensament, l'ambició de la jovenesa, tot contrastava en ell amb la seva impossibilitat física. Els qui el miraven i l'escoltaven en aquells moments, sentien tot el drama d'un jove de vint anys que amb una ànima ardent i amb mig cos mort entrava en les lluites del seu poble.

II

La vida dramàtica de Layret apareixia aleshores públicament. Però ja venia dels seus primers anys. Era el drama dels infants i dels adolescents dotats d'una gran intel·ligència i d'una poderosa voluntat, amb un incoercible impuls d'acció, amb una ambició nascuda en el somni i projectada damunt la vida, i que troben un destorb matèrial o físic que els lliga o els eixala. Us recordeu d'*El nen Eiolf,* d'Ibsen? Aquesta tragèdia és la més punyent, la més íntima de totes les tragèdies humanes.

En un esperit vulgar, la tragèdia de la invalidesa es fa mig somorta. En els esperits selectes, pren una acuïtat que la fa incalculablement més dolorosa. El dolor, en certs moments, arriba a ésser dilacerant. Es l'ànima viva que s'esquinça. I un esquinç de l'ànima és molt més dolorós que un esquinç de la carn.

No conec d'una manera concreta la vida de Layret infant i adolescent. Me la imagino, tanmateix. I em sembla que no m'equivoco en imaginar-me-la. Crec que aquell sentit dramàtic i patètic que Layret posava en les seves concepcions polítiques i socials i que traspuava en les seves paraules i en els seus actes, li venia, en gran part, d'aquella formació dolorosa de la seva individualitat. Amb una generalització certera, ell aplicava instintivament a les lluites socials i polítiques, als fets de la història i a les crisis dels pobles, la filosofia del dolor sortida de les seves pròpies entranyes.

I aquesta transposició dolorosa era plena de veritat per les vides dels homes, l'evolució dels pobles, tot el procés de la història del nostre món, pot ésser condensat en tres mots: ambició, dolor, ideal. L'impuls de benestar xoca amb la realitat hostil, i aleshores sentim la fiblada dolorosa; i tot allò que no ens dóna la realitat present, constitueix un ideal que ens compensa i ens estimula.

III

La trajectòria política i social de Francesc Layret, brutalment interrompuda, obeïa a aquesta concepció dramàtica que s'identificava amb la seva pròpia naturalesa. Ell sabia què era el sofriment: el sofriment físic, el sofriment moral, i en particular, la mescla d'aquestes dues menes de sofriment, de la qual surt el dolor més intens i penetrant. I veia la llibertat política i la igualtat social com una obra de bé i de justícia que redimeix la humanitat del dolor de viure i el substitueix per l'alegria de viure.

Totes les nobles ambicions idealistes de Layret s'orientaven en el sentit de la lluita contra el sofriment individual i collectiu de la societat humana. I considerava els ideals com a instrument de redempció. Layret tenia de la política i de l'obrerisme aquesta fonamental concepció redemptorista. Ell deia que un revolucionari religiós, polític o social, ha de fer, o ha d'intentar fer, una obra de redempció.

IV

I la fi tràgica de la seva vida vingué a confirmar la pròpia concepció de la vida humana. Un redemptor és, sovint, un màrtir. Aquell home educat dramàticament en l'escola del sofriment, preocupat del terrible misteri de dolor de la humanitat, caigué — final dramàtic d'una vida dramàtica — sota el cop de les pistoles del mal, i morí per l'escolament de la sang que rajava de les múltiples ferides obertes en el pobre cos indefens.

Rovira i Virgili

Francesc Layret, home de lleis

Devia ésser en les eleccions municipals de tardor de l'any 1905 que Francesc Layret fou elegit regidor per la ciutat de Barcelona. En els biennis 1906-07 i 1908-09, essent jo cap de la Secció d'Hisenda, el vaig tenir a la Comissió, per algun temps, de President.

Acabava de cessar N'Ildefons Sunyol, que havia estat el meu patró a l'Ajuntament, i vaig tenir ventura d'En Layret, per a tirar endavant els projectes tècnicament elaborats per mi: el "Contracte de Tresoreria", la "Conversió del Deute" i el "Pressupost de la Reforma".

Era més jove que jo, i vui creure que aquesta fou la causa del respecte i de la consideració que sempre em va tenir. Quan fou necessari defensar el "Pressupost extraordinari de Cultura", que jo havia redactat amb la collaboració de Lluís de Zulueta en la part pedagògica, i d'Ignasi de Janer en la part administrativa (i ara retrec això perquè ja hi ha massa gent que se n'alaba), la compenetració amb Francesc Layret va pendre un caràcter íntim.

Ell i l'Albert Bastardas, que cuidava de les coses de Foment, llevaren molt alta, per aquells temps, la bandera de la moralitat republicana, que tants d'altres havien de sollar.

Fins que em vaig retirar per sempre més de la política, a l'any 1916, el meu tracte amb Francesc Layret fou constant. En tots aquells anys, la posició de Layret fou la mateixa que havia deixat marcada Salmeron quan, per adherir-se a Solidaritat catalana, oblidà el seu discurs de "las tres unidades".

Gumersind d'Azcàrate i Francesc Giner de los Ríos li havien emmotllat el pensament en la seva escola jurídica. Tots els problemes socials trobaven la seva fórmula en el concepte i en l'acció de l'Estat. Res no era impossible en religió, en sobirania, en organització social, si podia entrar en la forma limitada d'una llei.

Els que no coneixien íntimament En Layret, no compendran mai com, sota el seu aspecte inflexible i rígid, palpitava un cor tendre. Del seu natural, era un home dolç, físicament dèbil. I aqueixa aparent contradicció es revelava principalment en els discursos i conferències, quan la seva paraula càlida prenia una expressió dura, i dibuixava en l'aire les arestes d'una idealitat intransigent.

L'esforç que havia de fer per a caminar i sostenir-se, havia marcat en la seva cara el rictus d'una contracció dura. Però quan estàveu sols amb ell, l'expressió del rostre se li ablania i quedàveu sorpresos d'aquella generosa bondat, de la seva humanissima transigència.

En la seva concepció social, hi havia una aparent contradicció molt semblant a la de la fesomia amb el caràcter. En la forma, era un jurista, un home de lleis, i, entenem-nos bé, de la llei com sempre ha estat la llei, fórmula dura, coactiva, estricta en els seus manaments. Però en la substància, no admetia limitacions al seu anhel de justícia, que el duia a estar, per l'home, en front de la família, i, per l'obrer, en front del capital.

Encara que en els sis darrers anys de la seva vida no ens vàrem veure tan sovint, vaig poder compendre que el fet de la revolució russa l'havia afectat profundament. A dins de la seva fórmula dura de la llei, s'hi precipitaven les més humanes possibilitats. Com Benvenuto Cellini quan fonia el Perseu, acabats els metalls usuals, estava disposat a tirar al forn l'argent i l'or.

I heu-vos aquí com les lluites per la sindicació obrera l'havien de trobar disposat a la "defensa jurídica" del dret d'associació utilitzat per a fins revolucionaris. Però a res més; perquè difamarà la seva memòria el que vulgui complicar el nom de Francesc Layret amb cap actuació sanguinària, ni com a autor, ni com a còmplice, ni com a inductor.

En la vida honesta i pacífica de Francesc Layret no hi ha altra sang innocent vessada que la seva. No sé què em repugna més dels seus assassins, si la covardia o la pocasolta.

Pere Coromines

Layret

Com tot bon cor, li va glatir
quan ja la lluita esdevingué carnatge!...
A l'hora de més sang, absents els senys,
mentre vessaven tots els pits de ràbia,
predicant fe i amor i germanor,
es llençà a les allaus per a endegar-les.

Quan regnava el neguit a dins les llars,
quan al carrer era roja l'ombra tràgica,
com un so de clarí, ferm, estrident,
repercutí el seu nom d'un barri a l'altre:
"Layret!... Layret!..." Diable amb cor de [sant,
sacrificant-se per la noble causa.

Es per això, per sant, que fou cridat
a fer justícia al peu de l'ara en flames;
és per això, per sant, que fou vident;
i per això, per sant, les males-ànimes
arrecerades en la fosca — el crim —,
li engegaren al cos un raig de bales.

Gran home i trist mortal, és clar, caigué.
Poc els costà, als covards, de fer-lo caure!
Era un gegant immens per l'esperit;
tenia, de gegant, el cor i l'ànima;
mes no podia valdre's, l'home fort;
físicament, una desferra humana.

Aquell gegant, de sobte, fou vençut,
però el seu pensament tenia ales;
i el pensament volà, de cor a cor,
deixant-hi el pollen de la idea sana.
Com germinà, en el pit dels conscients,
la llavor de l'amor tan ben sembrada!...

El gegant sucumbí, mes no hi fa res.
Si fou tombat per una gent covarda,
ara s'hi torna, més robust que mai,
valent-se de la glòria, la gran arma,
des de l'alta regió de l'Absolut,
la més segura de les barricades.

Forlife

MCMXX

Avui fa nou anys que En Francesc Layret moria per voler viure la vida de l'esperit i no la vida material; i per voler ensenyar això als conciutadans seus.

No voldríem altra cosa que l'obra seva, el seu record, ens servissin de lluminàries, d'estels guiadors, en les tenebres que envolten el camí a fer...

Antoni Amador

L'ombra de Francesc Layret

Entre els meus records personals sobre Francesc Layret, es destria avui el d'aquella sessió del Congrés on el nostre nobilissim orador desencadenà l'explosió de les forces adverses, acollides en el mateix Parlament, com l'escorçó de la faula en el pit del seu protector incaut. En aquell moment, Layret encarnava la persona abstracta del Poder legislatiu. Serenament dret, sota la cridòria i la invectiva dels enemics, dreçant-se damunt la pròpia invalidesa corporal que li enaltia l'ànima, l'orador s'oferia simbòlicament com a víctima sacrificial d'una causa que ell no veuria triomfar... ¿Qui podia imaginar, aleshores, que aqueixa ofrena era una predestinació al martiri, i que el front de Layret, gràvid d'ideal, seria traspassat per les bales dels qui d'altra manera no sabien acallar la seva paraula? El seu cos indefens va estar a dos dits de l'agressió; però també és veritat que la seva persona va ésser el nucli poderós que ajuntà i redreçà al seu entorn l'autèntica representació parlamentària, com la guàrdia imperial de la llibertat. Seria injust no recordar la gallardia amb què va sostenir-lo el President de la Cambra, senyor Sànchez Guerra, pronunciant paraules justíssimes, que avui mostren amb viva llum la seva transcendència, i també la veritable predestinació política del qui les va dir...

Una altra vegada fou Layret cabdill espontani de multituds representatives: el dia tràgic del seu enterrament. Recordaré sempre l'amargura amb què, des de lluny, vaig assistir-hi, imaginant el sentimental seguici. Les meves llàgrimes em portaven a la memòria un altre dolor per l'assassinat d'un gran ciutadà universal: Jaurès, en la vetlla patètica de la guerra. També el cos de Layret era una antorxa guiadora en les negrors d'un futur invisible; al seu entorn, en la ciutat crucificada, la remor profunda us feia dubtar si era la complanta d'un campió caigut en la batalla o l'aclamació a les victòries que aquell mort guanyaria encara, com el Cid de la llegenda. Damunt el fèretre, jo hi somniava una branca d'aquell castanyer del Palais Royal, que donà a Desmoulins les escarapelles per a l'assalt de la Bastilla.

Però Francesc Layret no és mort. La seva immortalitat no és la d'una obra feta, indestructible i perenne. Es la d'una obra per a fer. El seu nom, quan arribi l'hora, tornarà a ésser el crit d'alarma per a combats gloriosos. La seva ombra serà semblant a la que foren els cavallers divins de la Reconquesta, un Sant Jaume, un Sant Jordi. El dreçarem, simbòlicament, sobre un imaginari Babieca; l'entrarem per les portes de la fortalesa rescatada. I l'asseurem, com Agnès de Castro, en el tron espiritual de la nostra Ciutat, mentre es perdran, allà enfora, a través de la terra redimida, els ecos de la proclamació.

Gabriel Alomar

Clemenceau

Als vuitanta vuit anys ha mort Clemenceau. A Clemenceau hom li deia "El Tigre".

Fou un gran patriota, un gran laïcitzant — això és la cosa que el fa més estimable als ulls nostres — i un gran francès en el sentit d'estimar la França per damunt de tot.

Descansi en pau.

Aquest número de LA CAMPANA DE GRACIA és tot dedicat a Francesc Layret, el ciutadà virtuós que donà la vida per salvar la dels altres. En el número de la setmana entrant ens ocuparem de l'home que guanyà la guerra de la llibertat del món.

Ministerio de Educación, Cultura y Deporte 2012

La biografia d'un gran polític

LA VIDA PÚBLICA I PRIVADA DE FRANCESC LAYRET

per BRAULI SOLSONA

Naixença i infància

FRANCESC Layret nasqué, el 10 de juliol del 1880, en el pis principal de la casa número 6 del carrer de Sant Pau, on el seu pare hi tenia establert un taller de rellotgeria i articles del ram, a l'engròs.

Es el primogènit. Darrera d'ell havien de venir tres nois i una noia, per aquest ordre: Eduard, Mercè, Antidi i Josep Maria.

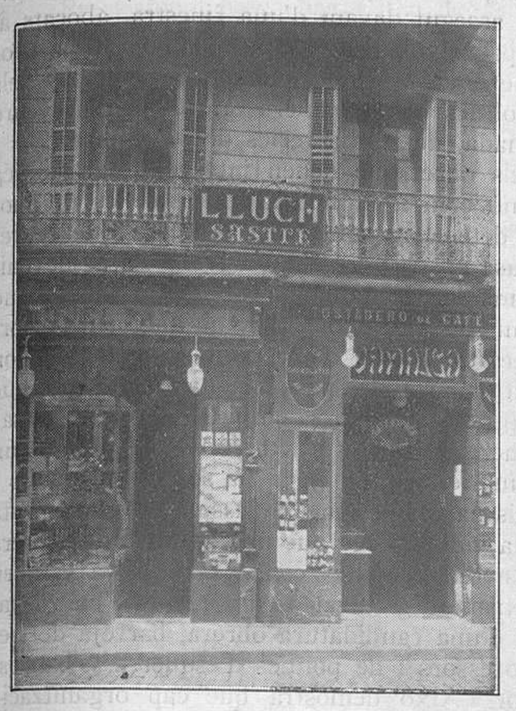

La casa on va néixer En Francesc Layret, carrer de Sant Pau, 6, principal. En un d'aquests dos balcons, el de la dreta, diuen, veié la llum per primera vegada el gran home de lleis. No hi ha cap placa que ho indiqui. Es igual. El poble treballador tindrà per aqueixes parets una devoció religiosa cada cop que hi passi...

Família acomodada i educada en les normes del treball.

Ascendència liberal. El pare d'En Layret és republicà, lliurepensador.

Quan la Revolució de Setembre, hi hagué un Layret diputat provincial republicà.

Aquesta avior havia de marcar en l'espiritualitat de Layret una ruta inflexible.

Als dos anys sofreix la desgràcia que ha de posar en la seva persona física un defecte irreparable. La paràlisi infantil el fa una de les seves víctimes; i Francesc Layret queda impedit. A penes ha après de caminar, que ja ha de valer-se de les crosses.

La infantesa de Layret, així, esdevé trista. No pot compartir, tolit com és, els jocs dels altres nois. La vida li ha mostrat la crueltat seva, tot just hi ha tret el cap per una finestra. Francesc Layret és un nin sense ninesa. Gairebé no té amics. I ell s'acull al seu germanet Eduard, nascut vint mesos més tard, qui es fa el seu company inseparable, fins a la mort.

No cal pensar que el nen dissortat segueixi la professió paterna. La defectuosa constitució física no ha de permetre-li un treball agitat. I es reclou en l'estudi, amb un entusiasme en el qual no hi pesa per res l'obligació.

Ell i el seu germà Eduard, en el domicili patern, fan els estudis de primer ensenyament i els dos primers cursos del Batxillerat.

A partir del tercer any, concorren al Liceu Poliglota, aleshores installát al Passeig de Gràcia, i més tard a la Rambla de Catalunya, en l'edifici que després ocupà la Federació Patronal, entitat que tingué en les lluites socials — de les que Layret fou figura d'alt relleu — una intervenció tan senyalada.

El batxillerat, per al jove Layret, és una brillant collecció de "Sobresalientes" i de "Matrícules d'Honor". En fer la revàlida, guanya el "Premi Extraordinari" i obté el de la casa Ribadeneyra, que consisteix en la Collecció de llibres de la "Biblioteca Universal".

Acabat el batxillerat, Layret emprèn, alhora, la carrera de Lleis i la de Filosofia i Lletres, i en totes les assignatures assoleix Matrícula d'Honor. L'any 1904 les termina, amb Premi Extraordinari; i el 1905 pren el doctorat, amb el mateix guardó.

L'estudiant i l'agitador

Es, doncs, un estudiant que aprofita, entusiasta, que ha trobat en els llibres el seu camí a fer en la vida. Però, és sols allò que troba en els llibres de text la cosa que encisa el seu esperit?

No pas. Layret experimenta un goig inefable quan estudia Política, Filosofia, Història i Sociologia, ensems que adquireix una cultura alta, ampla i profunda, i se li basteix la consciència d'home bo, de ciutadà lliure, o que vol ésser-ho. Els postulats de llibertat, justícia i progrés són lemes que sotraguegen, somouen el seu esperit revolucionari. I encara és un noi gairebé, i ja congria i realitza una campanya aferrissada d'agitació espiritual.

Seguit d'alguns amics que li concedien una mena de supremacia, funda la célebre "Associació Escolar Republicana". El secunden Emeteri Palma, Pere Berroya, Miquel Gaudier, Laureà Miró i Trepat; i ell, des de la Presidència, s'erigeix en director espiritual d'una generació d'estudiants oberta als principis sagrats de llibertat. L'acció de l'"Associació" és intensa i diversa: contribueix a fundar l'obra d'"Extensió Universitària", purament cultural, i organitza mítings de propaganda republicana com el de la "Plaça de Toros" de la Barceloneta, durant el qual els entusiasmes del jovent s'exaltaren de tal manera, que la força pública carregà contra els manifestants.

Aquest acte propagandista, que pot ésser considerat inicial, i que efectuaren "tots solets" els estudiants republicans, sense que les "persones grans" els fessin gaire cas, és seguit d'un altre acte de la mateixa mena, en senyal de protesta pel que passà en l'anterior. I en aquest segon míting prenen part els prestigiosos republicans Vallès i Ribot i Sol i Ortega, entre altres. Aquests prestigis del republicanisme s'uneixen a l'acció iniciada pels joves de l'"Escolar".

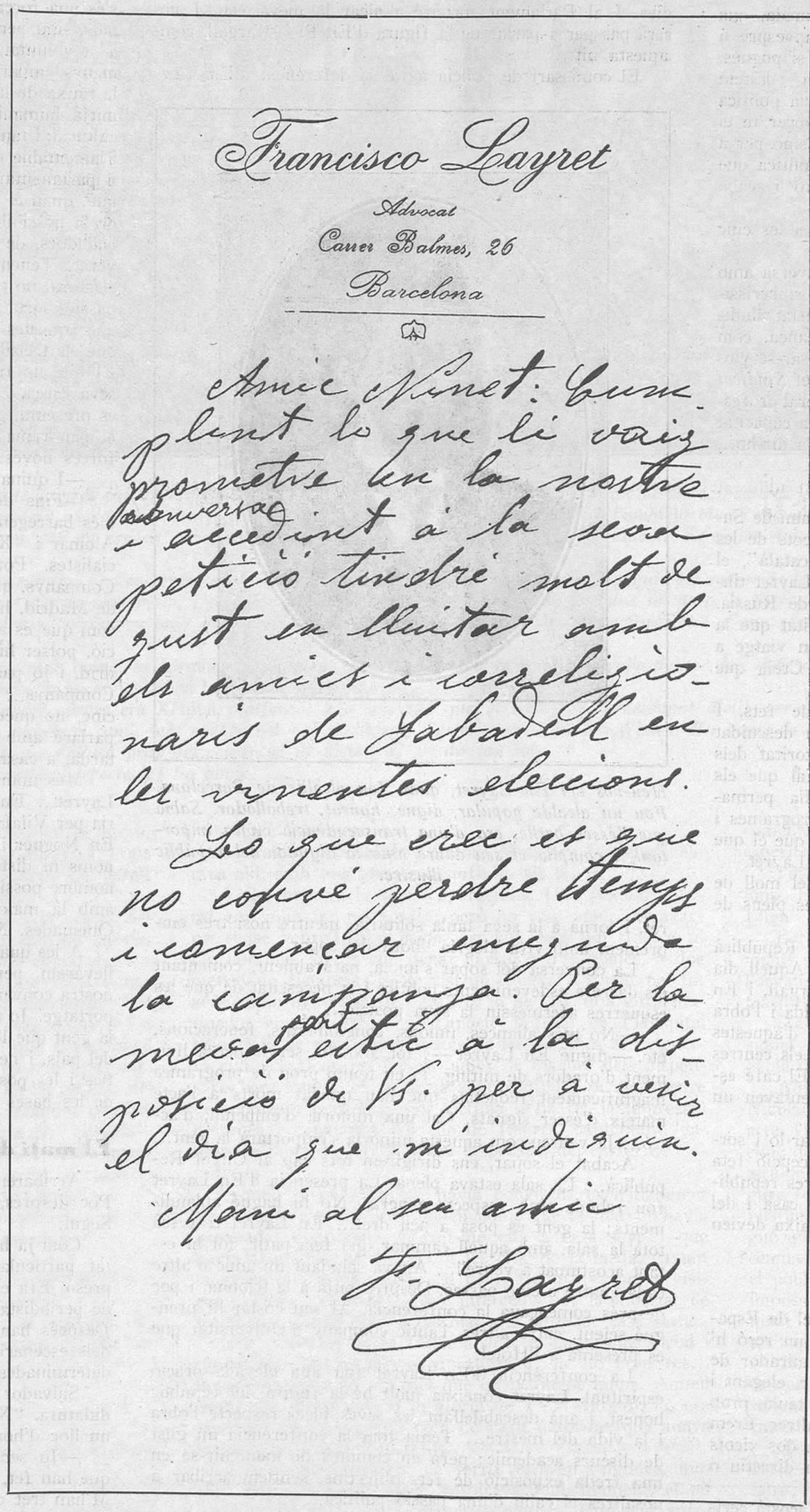

Francisco Layret
Advocat
Carrer Balmes, 26
Barcelona

Amic Nonet: Cum plent lo que li vaig prometre en la nostra conversa, i accedint a la seva petició tindré molt de gust en lluitar amb els amics i correligionaris de Sabadell en les vinentes eleccions.

Lo que crec es que no convé perdre temps i començar enseguida la campanya. Per la meva part estic a la disposició de Vs. per a venir el dia que m'indiquin.

Manri al seu amic

F. Layret

Una carta de Layret. La seva lletra és nerviosa, apassionada. Té una vigoria d'home que sap el que vol i el que es deu fer per aconseguir-ho. Aquesta carta és un exemple de dignitat. No cerca l'acta de diputat; la hi ofereixen. I l'accepta com un deure de lluita d'ideals. Aquest és el polític

En Layret, nen
Curiosa fotografia d'En Layret, que hem pogut publicar gràcies a la bondat del seu germà Eduard

Ja aleshores, Layret, havia contribuït, amb Eladi Gardó, Campamà, Tubau i altres, a fundar l'"Ateneu Enciclopèdic Popular", que tanta i tan bona influència havia d'exercir en la marxa cultural dels obrers. Més tard, Layret, fou president de l'A. E. P.

Heu-vos ací una vida d'estudiant fecunda. Heu-vos ací una consciència de jove que ja s'adóna de la responsabilitat dels seus deures de ciutadà.

L'"Escolar Republicana" fa una constant, enèrgica, estrènua labor agitadora, sense que li calgui adscriure's a cap dels quatre agrupaments en què aleshores era dividit el republicanisme, que sempre n'estigué prou i que encara no s'ha convençut de l'equivocació grossa que aquesta actitud significa. No estan els escolars republicans amb Eusebi Coromines ni amb Vallès i Ribot ni amb Sol i Ortega ni amb l'Emili Jover. Ells són republicans i prou, sense instint de capelleta, de grup, de personalisme. I no traeixen aquesta decisió ni quan Eusebi Coromines els ha cedit una part del local que el seu grup tenia a la Rambla de Canaletes, número 4.

Els escolars republicans, amb En Layret al davant, donen mítings i conferències a tort i a dret, allà on són cridats, i molts cops sense que calgui cridar-los.

L'obra seva de proselitisme no té un minut de repòs; i és exercida, sobretot, als centres obrers.

Layret esdevé tot seguit un ardit defensor de les reivindicacions proletàries. Creu que republicanisme i obrerisme són una mateixa cosa. I aquesta creença no la deixa ni ell la deixa fins la seva darrera hora. D'això, però, n'hem de parlar més endavant...

El cas és que, dels quatre agrupaments republicans que aleshores actuaven a la política barcelonina, el que feia més soroll, el que realitzava una labor més intensa, era... el que feia cinc, el de joventuts, l'escolar.

El primer càrrec públic

I Layret, en tornar de Madrid, obtingut el doctorat en Lleis i la llicenciatura en Filosofia i Lletres, tot just fets vint-i-cinc anys, troba's que les autoritats del Partit acorden atorgar-li un lloc a la candidatura

(Aquesta informació continua a la pàgina 6)

Ministerio de Educación, Cultura y Deporte 2012

REPORTATGE DE FA NOU ANYS

Les vint-i-quatre hores darreres de Francesc Layret

per FRANCISCO MADRID

El dia 29 de novembre de 1920, a les onze del matí, trobava a les portes de la Presó Model, En Francesc Layret, acompanyat, com sempre, d'un seu servent. Layret sortia de visitar els companys. Jo hi anava. En aquell moment hi havia enreixats el malaurat i plorat Salvador Seguí, Lluís Companys, Antoni Amador, "David Rey", els germans Vidal, l'Arín, i d'altres. Jo treballava llavors a la Redacció d'"El Sol", a Barcelona, junt a Francesc Aguirre, gran cor i gran periodista, i sota les ordres intel·ligents de Joaquim Montaner.

D'un moment a l'altre, anaven a donar la nova candidatura obrera de Barcelona, i jo cercava la informació, no tan sols per l'èxit professional que la comunicació de la nova pogués dar-me, sinó per la inquietud renovadora que portava dintre.

Layret sortia de la presó quan jo hi entrava.

—Se sap alguna cosa? — li vaig preguntar.

—De fet, la candidatura obrera existeix. Tan sols falta pactar amb els socialistes madrilenys, pel que fa referència a la candidatura de Madrid, i saber qui és el socialista que anirà a la candidatura barcelonina.

—¿Noms?

—Encara no. Més tard. Avui donaré una conferència a Sabadell; tornaré demà. I demà celebraré una conferència amb els socialistes García Quejido i Lamoneda, que porten instruccions concretes de Madrid. Al capvespre li podré dir quelcom. Encara que seria millor que, si pogués, marxés amb mi a Sabadell, i parlaríem pel camí... Estem vivint un dels moments culminants de la història política d'aquest país. Es l'hora en què el moviment obrer té el deure d'ingressar en la política, no per que sí, sinó per a guanyar posicions pel seu ideari i deturar la política que pot venir. Es un moment decisiu, ¡decisiu! Això li acabo de dir a Salvador Seguí...

Layret se n'anà, i quedàrem en trobar-nos a les cinc o les sis de la tarda a l'estació del Nord.

Entrí a la presó i mantinguí una llarga conversa amb Salvador Seguí, amb qui m'unia una fraternal i sincerissima amistat particular, per bé que jo no havia estat sindicalista. Encara recordo, ara, amb certa delectança, com l'ara gran amic meu N'Antoni Amador, va oposar-se violenta i sistemàticament a la meva admissió en el *Sindicat únic de periodistes*, per considerar que jo no era professional i que mai seria periodista, perquè no tenia capacitat per ésser-ne. El temps li ha donat la raó. Val a dir-ho...

El viatge

A la tarda, en un vagó de segona, anàvem, camí de Sabadell, En Layret, En Joan Casanoves, dos xicots de les "Joventuts republicanes" del "Bloc republicà català", el servent d'En Layret i jo. En aquell vagó, En Layret tingué una magnífica conversa política. Parlava de Rússia. Veia clar el problema o els problemes d'autoritat que la revolució havia plantejat. Es prometia fer un viatge a Rússia, un cop passades les circumstàncies. Creia que l'anada li seria profitosa com a exemple.

—Els polítics hem de viure de realitats, de fets. I més els homes d'esquerra, que fins ara hem descuidat l'acció per l'idealisme. D'ací la manca d'autoritat dels homes d'esquerra i la força de les dretes. Cal que els homes d'esquerra no facin la ridicula baralla permanent per una paraula més o menys en llurs programes i que actuïn, de manera directa, damunt del país, que el que vol són realitats vives i decisives... — deia En Layret.

Quan arribàrem a Sabadell, esperaven en el moll de l'estació uns quants correligionaris. Eren homes plens de respecte pel polític i per l'home.

Pujàrem en un vehicle i anàrem al Circol Republicà on havia de donar la conferència En Layret. Aquell dia es complia l'aniversari de la mort de Pi i Margall, i En Layret anava a parlar als electors seus de la vida i l'obra del gloriós republic. Ens asseguérem en una d'aquestes grans taules de marbre i rodones que hi ha en els centres polítics de fora. Hi havia mitja llum a la sala. El cafè estava quasi buit. En un recó, tres homes comentaven un article de diari...

Quan entrà En Layret, s'aproparen a saludar-lo i sortiren. La conversa prengué un to general. Excepció feta d'En Layret, que tenia a la seva dreta dos o tres republicans sabadellencs, possiblement directius de la casa i del moviment polític local o comarcal, que en veu baixa devien explicar fets importants...

Un antic company d'Universitat

Una hora més tard ens dirigírem a l'"Hotel de España", per a sopar. Entràrem al menjador. En un recó hi havia una couple tista barcelonina, amb un admirador de Sabadell; en un altre, un home de cabell blanc, elegant i discret, que sopava sol i solemnialment en una taula, prop d'una columna. Juntaren dues taules per a nosaltres. Érem sis o set a sopar. En Layret, en Casanoves, els dos xicots que vingueren amb nosaltres de Barcelona, un directiu o dos de Sabadell, i jo...

Pocs moments després d'asseguts a taula, s'acostà cerimoniosament el senyor del cabell blanc a la nostra taula, i s'adreçà directament a En Layret:

—¿Vostè no em recorda...?

—De moment, no, francament...

—He estat company d'Universitat, de vostè. Sóc Pineda... Actualment sóc comissari de policia. He vingut com a delegat de l'autoritat a l'acte d'aquesta nit. Voldria, coneixent-lo com el conec, que, cavallerivolament, em prometés que no s'apartarà del tema establert i acceptat — "Pi i Margall" —, sense parlar per res dels esdeveniments actuals... Em doldria molt haver de suspendre la conferència...

—Sóc home de procediments rectes, i no amago mai el que vaig a fer. Li agraeixo l'advertiment, però no calia. Aquesta nit, parlaré d'En Pi i Margall. Es ço que m'havia promès, i ço que compliré. No sóc un inconscient. Sé on haig de parlar, i el que haig de dir; sé també on puc parlar, i on dec parlar. No temi pas res. Parlaré d'En Pi i Margall i de la seva obra, exclusivament. No em mancarà pas el temps per a dir al Parlament el que em sembli. He estat diputat fins fa poc; ho tornaré a ésser dins de pocs dies. I al Parlament tornaré a alçar la meva veu. I no serà pas per a parlar de la figura d'En Pi i Margall, com aquesta nit...

El comissari de policia agraí la deferència d'En Layret, i tornà a la seva taula solitària, mentre nosaltres emprenèm amb viva alegria l'hora del sopar.

Heu-vos ací En Layret, quan fou alcalde de Barcelona. Fou un alcalde popular, digne, honrat, treballador. Sabia que l'ésser batlle, era d'una transcendència cívica important, i complia el seu deure amb la dignitat del repúblic ilustre.

La conversa del sopar s'inicià, naturalment, comentant els darrers esdeveniments polítics i la necessitat de què les esquerres afermessin la seva posició...

—No més aliances, unions, conglomerats, federacions, etc. — digué En Layret —; tot això ha servit per a lluïment d'oradors de míting. Ja en tenim prou de programes magnificament redactats que han quedat morts a l'acte mateix d'ésser signats. Cal una minoria d'empenta, d'acció... Ja veureu com aquesta minoria s'emportarà la gent...

Acabat el sopar, ens dirigírem tots cap al Circol Republicà... La sala estava plena. La presència d'En Layret fou rebuda amb respecte general. No hi hagué aplaudiments; la gent es posà a peu dret... En Layret travessà tota la sala, amb aquell caminar que feia patir, tot hi estant acostumat a veure'l... Anava saludant un amic o altre cada quatre o cinc passes. Després pujà a la tribuna, i poc després començava la conferència. Al seu costat hi prengué seient, entre altres, l'antic company d'Universitat que es presentà a l'Hotel.

La conferència d'En Layret fou una elevada oració espiritual. Layret coneixia molt bé la figura del repúblic honest, i anà descabdellant les seves idees respecte l'obra i la vida del mestre... Tenia tota la conferència un gust de discurs acadèmic; però en comptes de mantenir-se en una freda exposició de fets objectius, sentíem arribar a nosaltres el caliu d'una passió política...

Una candidatura obrera i el seu per què

Acabat el discurs i les felicitacions lleialissimes d'aquesta gent forana, que té com una necessitat fisiològica d'estrènyer la mà a l'orador, ens dirigírem, els quatre que haviem vingut, a l'Hotel... Serien dos quarts de dues de la matinada quan arribàrem a l'Hotel, i les quatre quan ens en anàrem a dormir... Allà, a peu dret, en el "hall" de l'Hotel, En Layret seguí parlant de la situació política i social. Era una lliçó de mestre. Val a dir que fou un vident. Tot el viatge que explicà, ha estat el que s'ha fet... Mantes vegades, assegut davant d'una finestra, abocats al paisatge urbà o pagesívol, hem vist en comptes de la processó de pals telefònics i arbres que se'n van, el pas dels esdeveniments polítics de la manera que els va preveure ell, aquella matinada, de les darreries de novembre...

—Crec que els obrers no deuen intervenir en política com a classe, sinó com a individus; crec que és un moment oportú de demostrar amb vots la força que representa l'obrer a casa nostra; crec que, davant dels esdeveniments que s'agombolen brutalment, cal demostrar que no s'és una força tan sols per a conseguir un augment de jornals, sinó per a evitar l'acció d'una política que no respon a la voluntat majoritària del país, sinó a la minoria que menys empar i protecció mereix, perquè ha deixat passar la rauxa de la guerra, sense oferir als seus treballadors un mitjà humanissim de desenvolupar la seva vida social i cultural, i tan sols ha tingut aquella classe una visió egoista i lamentable de la vida... Crec que una candidatura obrera i parlamentària evitaria moltes coses, i la prova està en què, quan el dretisme organitzat a casa nostra s'ha adonat de la possibilitat d'una candidatura obrera, barreja de treballadors, de professors i de polítics d'esquerra, s'han esverat. Tenen por. Això demostra que cap organització electoral no té valor, per perfecta que sigui, si un vent de passió porta els treballadors a les urnes... Fixeu-vos bé que aquestes forces es complauen a fer campanya per tal que els treballadors no votin. Ho veuen bé, ho troben just. El que no troben gaire bé, és que vulguin demostrar la seva força... Crec que si la candidatura obrera i obrerista es presenta, guanyarà, i, en guanyar, canviarà radicalment el panorama actual de la política espanyola. Saba nova, forces noves...

—I quina candidatura serà?

—Fins demà, no podem dir-ho; però els noms que més barregem són els de Seguí i Arín, pels sindicalistes; Alomar i "Xènius", pels professors; i Ovejero, pels socialistes. Potser, en comptes de "Xènius", hi vagi En Companys, que és a la presó. En la candidatura socialista de Madrid, hi posarem, possiblement, En Pestaña... Però, com que és a Rússia i no sabem exactament la seva posició, potser hi vagi l'Arín al lloc de la candidatura de Madrid, i jo passi a la de Barcelona, deixant Sabadell a En Companys... Veurem... Això, fins demà a la tarda a les cinc, no quedarà establert definitivament. Demà, al matí, parlaré amb En Salvador Seguí i En Companys, i a la tarda, a casa, amb García Quejido i Lamoneda...

Més noms i més districtes barrejà en aquella hora En Layret... En Casanoves, que era diputat provincial, aniria per Vilafranca o Vilanova; En Domingo, per Tortosa; En Noguer i Comet, per Figueres, etc.... No li mancaven noms ni districtes... Volia, també, fer triomfar el major nombre possible de treballadors. Calia entrar al Parlament amb la màxima representació del treball. En Salvador Quemades, N'Antoni Amador, En Piera, etc....

A les quatre del matí ens acomiadàrem, i a les vuit ens llevàrem, per a ésser a Barcelona. Al tren, seguírem la nostra conversa. En Layret m'havia ofert un excellent reportatge. Jo n'hi estava vivament agraït. En aquells temps, la gent que llegia diaris tenia un viu interès per la política del país, i necessitava saber el pensament darrer dels polítics i les possibilitats dels esdeveniments socials. Era una de les bases de la informació periodística.

El matí del dia 30

Arribàrem a l'estació; En Layret se n'anà a casa seva. Poc després, era a la presó, a parlar amb En Salvador Seguí.

Com ja he dit, el "Noi" em distingia amb la seva amistat particular. Feia anys que ens haviem conegut a la presó. Era el temps en què jo portava cabells llargs, feia de periodista terrible, i em creia predestinat al martirologi. Després han passat els anys, he conegut la vida amable dels escenaris, dels tes, etc., i crec que m'he perdut per a determinades causes.

Salvador Seguí em donà compte de com anava la candidatura. "Xènius" havia demanat per tots cantons tenir un lloc d'honor en la candidatura obrera:

—Jo sempre he estat obrerista... — deia —. Per més que han fet, no he figurat mai en les llistes de la "Lliga". M'han tret de la Mancomunitat per haver publicat en català En Williams Morris, i perquè he donat la famosa conferència: "El treball heroic", ens els cursets d'istiu de la "Universitat Industrial"...

Darrera de les reixes hi havia En Seguí i En Companys.

—Ja pots dir que és un fet la candidatura obrera — em digué En Seguí.

Res donava a preveure que aquella gent havia d'estar tan poc temps a la presó.

—Noms?

—Els que En Layret et doni aquesta tarda.

Precisament havia hagut una nevada fantàstica a Barcelona — era quan els hiverns eren hiverns —; els fils dels telèfons s'havien trencat. Calia donar les conferències des de la central d'Avinyó... A la una de la tarda sortia de la presó, cap a la Central de Telèfons, En Francesc Aguirre m'esperava... Portava la notícia com si fos la custòdia...

—Heu-vos ací la candidatura: Alomar, Seguí, d'Ors, Ovejero, Arín.

La deportació dels sindicalistes

Sortírem de la Central, i, satisfets per l'èxit periodístic, anàrem a dinar al *Casino Militar*. Mentre dinàvem, un amic nostre, capità de carrabiners, ens donà aquesta notícia:

—Ja saben lo d'aquesta tarda? No? Doncs que el Govern ha pres l'acord de deportar els sindicalistes a Fernando Poo...

Allò era un reportatge sensacional. Ningú no sabia res en tot Barcelona. Ni els mateixos sindicalistes empresonats tenien noció de què pocs moments després havien de marxar.

—No pot ésser!

—*¿No puede ser? Véngase conmigo y lo verá...*

A les tres de la tarda, tot el Marquès del Duero, Passeig de la Duana, moll del Carbó i Estació Marítima estaven deserts. Arribàrem al monument de Colom, i a peu ens dirigírem cap al *Real Club Náutico*. Per sort anàvem amb els carrabiners amics, i un capità, i ens cregueren oficials abillats de paisà, i ens collocàrem en una punta del moll... Passaren un parell d'hores que semblaven més llargues que mai...

Per fi arribaren els camions militars a la punta del moll. En obrir-se les lones, ja s'adonaren que no anaven a Montjuïc. Per parelles, anaven baixant els deportats. En Seguí fumava un cigarret, distretament, sense voler donar importància a l'acte; Amador estava tot emocionat; En "David Rey" semblava que anés a una festa major, i En Companys observava detingudament tot el que el rodejava.

Un cop a terra, els anaren collocant en una gran barcassa que s'apartà del moll per a atracar en les escales del *Giralda*... Per part de tots hi havia una serenitat precisa.

Quan tots els sindicalistes eren a coberta del "Giralda", amb un estat de nervis horrible — s'enduien amics meus que temia no veure més —, correguí cap a la redacció d'"El Sol", llavors situada a la Rambla de Canaletes...

Portava a la boca una informació sensacional, i al cor una pena infinita. Aguirre m'esperava, impacient:

—Què hi ha? Què passa?

Balbucejant, vaig donar la notícia, i després diguí:

—Cal advertir En Layret... A l'Ateneu...

Telefonàrem. Res. Havia sortit. Cert. M'esperava. No tenia telèfon, i correguí a dir-li... Precisaven detalls, noves...

La mort d'En Layret

Surto al carrer, pujo al taxi, i l'Aguirre sortí al balcó i cridà desesperadament:

—Madrid! Madrid! Pugi!...

En entrar a la Redacció d'"El Sol", la primera cosa que em digué fou:

—Acaben d'assassinar En Layret!

—Què?

—A la porta de casa seva.

D'un salt torni a ésser al carrer.

—Ràpidament, al dispensari del carrer de Sepúlveda.

Anava a entrar, i a la porta em deturà, amistosament, el general Arlegui...

—On va, tan de pressa?

—Vaig a veure En Layret! Es mort?

—Encara no... Viu... Però morirà. Està molt greu...

—Vull veure'l... — vaig dir.

—Fa mal fet. Es una impressió excessivament dolorosa...

Ja no vaig sentir les darreres paraules. Entrí al dispensari.

L'enterrament de Layret fou quelcom inoblidable. Totes les gorres de Barcelona eran davant la porta de can Layret, al carrer de Balmes. Allà mateix, on l'occiren. Entre les gorres que portaven al cor de la Ciutat l'ambient blau i sagnant de les barriades, s'hi veien homes que, per un esperit cívic magnífic i dones que, amb una empenta formidable, no volien deixar d'acomiadar el mort ilustre...

Desviat el camí natural de l'enterrament "—A la Rambla! A la Rambla!" — per a seguir pel carrer de les Corts Catalanes. Tots ens estrenyérem per la via ampla, i el poble es disputava l'honor de portar, per uns instants, la càrrega dramàtica... La gent plorava. Les dones caminaven amb pas ferésteg... Tothom portava al rostre la manifestació d'uns sentiments íntims que no podien amagar...

En Samblancat, amb boina, es barallà violentament amb un treballador que no li volia deixar dur el fèretre...

—He de llevarlo en andas hasta la gloria! — *cridà.*

Xènius, *que llavors encara era* Xènius, *indiferent a la multitud que el rodejava, necessitant d'ella per a obtenir representació parlamentària, seguia el camí, més encaparrat per problemes d'estètica que no pas d'ètica. En veure la posta de sol davant la plana del Prat que s'albira prop del cementiri de Montjuïc, va* dir tan sols:

—*Es meravellós l'espectacle! Fa bonic!*

—Què ha passat?

L'alcalde, el benemèrit Antoni Martínez Domingo, estava allí, amb una amargura infinita als llavis.

Vaig entrar a la sala d'operacions. Una reacció natural em volia fer retrocedir; però no vaig voler allunyar-me sense veure'l. Mai havia vist una cosa tan tràgica ni tan horrible. Jo he vist donar garrot a tres homes, a dos metres de distància; jo he vist un cadàver foradat per tot arreu, una matinada, al Paral·lel; jo he vist, una altra matinada, vint-i-un mort al Dipòsit Judicial de l'Hospital Clínic; jo he vist morir moltes de les víctimes de la guerra civil social en les fredes taules de marbre dels dispensaris barcelonins, on hi devia anar complint el meu deure de repòrter; però cap, cap víctima m'ha fet la impressió dolorosa i dramàtica del cos de Layret, panteixant, damunt la taula d'operacions del dispensari del carrer de Sepúlveda...

Aquell home amb qui havia conviscut espiritualment les seves darreres hores, aquell home que al matí m'havia acomiadat gentilment donant-me cita a casa seva i que havia abandonat el despatx a les cinc de la tarda, davant la insistència de la muller de Lluís Companys per a visitar l'alcalde i demanar-li que intercedís per la llibertat de Companys, havia estat assassinat a la porta de casa seva...

Els projectes de la tarda abans, el panorama social i polític que descabdellava vibrantment, ja no eren res... Aquell home ja no era més que un pellingot humà. Aquell home que havia evocat la glòria de Pi i Margall, no era res més que una pobra cosa de carn deforme, que anava morint de pressa i corrents...

Les cames postisses, de ferro, estaven caigudes, movent-se a qualsevol refrec, respirava fadigadament, el pit pujava i baixava d'una manera dolorosa. Em vaig apropar a la taula d'operacions. Aquell home que tota la vida l'havia acompanyat, encara era allà. Ell! Ell, que havia fugit mentre les bales travessaven el cor i el cap de Francesc Layret!

Totes les bales anaren a parar al cap, perquè s'adonaren que era el cap el que calia matar. Layret, cobert amb un llençol tacat de sang, agonitzava. D'ell, només es veia un cap ple de sang i el negre de la barba i el bigoti... Els ulls i el nas estaven tapats pel cotó que anaven canviant a cada instant, un cop es xopaven de la sang que sortia a brolls. Un practicant el cloroformitzava pacientment. Layret cada cop respirava més fadigosament... De la seva boca sortia, de quan en quan, un "ai!" quasi imperceptible; un "ai!" metàllic i dolorossissim.

Em vaig apropar al cadàver. Inconscientment, sense saber el que em feia o el que em deia, vaig dir-li:

—Layret! Layret!, no em recorda? Sóc "Paco" Madrid...

Però Layret ja no responia res...

El cap anava omplint-se de sang...

Tots els que eren allà, no sabien avenir-se de la mort...

—Però, com poden haver mort aquest home?

Layret no tenia ni cos ni cames. Tan sols tenia cor i cap. Les bales anaren directament a esbotzar el cap ple de llum i el cor amarat de passió.

En arribar aquell matí a Barcelona, Layret anà a casa seva; a la presó, tornà a casa seva, anà a l'Ateneu i tornà al despatx per a enllestir la candidatura obrera i obrerista... La visita d'una senyora que demanava protecció féu sortir En Layret de casa seva... A la porta del carrer de Balmes, trenta-dos, deixà d'existir... Uns trets li barraren el pas a la vida...

Jo el veia mort. No hi havia res a fer.

— Layret! Layret! No em coneix?

Layret no responia.

De totes maneres, calia dur-lo a la clínica.

Sortia el cos de Layret. Tots els devots anàrem allà...

A la nit, després de sopar, Eugeni d'Ors vingué a la clínica. Davant de l'heroisme, començà a sentir neguits conservadors. Però no podia girar de cop i volta l'esquena. Potser per això canvià d'ambient...

Layret moria.

—La ciència és impotent. Està mort i ben mort...—deia un metge.

Hi havia llàgrimes en tots els rostres dels homes, excepte en les galtes afinades i blaves del Pantarca. Aquest mirava l'espectacle com qui mira una tragèdia grega.

Els germans ploraven.

—Germà, germanet nostre! — deien.

Aquella nit els cafès comentaven el fet. Hi havia un vent de passió en tots els esperits.

Tothom pot recordar enterraments imponents a Barcelona. El que podríem denominar-ne "escenografia de la Lliga", ha fet coses admirables, en aquest ram.

Però nosaltres recordem amb goig aquests enterraments sublims en què es perd el seny i la raó, s'abandona l'organització excel·lent i metòdica, l'aire transcendental i teatral de l'acte,

D'aquests enterraments, cap n'hi ha hagut de més apassionat que el d'En Layret. Aquella tarda freda i inoblidable deixàren de llançar fum les xemeneies de la Ciutat.

Aquella tarda vaig conèixer ben de prop En Lluís Nicolau d'Olwer, que feia d'alcalde de Barcelona en aquell acte. Un home de la "Lliga Regionalista" tingué el valor cívic de representar la ciutat en l'enterrament d'aquell ex-alcalde de Barcelona. Si els obrers no s'adonen de la figura rellevant que és Nicolau d'Olwer en el moviment espiritual de Catalunya, és que tenen els ulls tancats. Ell digué que manava en el carrer, perquè era Alcalde de Barcelona i, per tant, representant de la Ciutat; ell digué que el poble manava i enlairà la vara d'alcalde a l'altura que imposaven les circumstàncies... Ha estat ell, qui darrerament ha escrit un article importantíssim a "La Publicitat" que marca un gest en la política de Catalunya.

Nicolau d'Olwer, aquella tarda, abandonà la seva mandra oriental i anà amb els obrers, a peu, per les Corts Catalanes cap al Cementiri Nou... Ell, rodejat de les americanes blaves, de les gorres greixoses i de les mans negres...

Tots els altres tenien a l'esperit un dolor intens... El fèretre de Layret, portat a l'esquena del poble, anava enlaire. Semblava un símbol...

Ja era de nit. Les llums donaven un aire tràgic. Les dones havien corregut pel Morrot i esperaven la manifestació. Es digueren uns discursos. Un home llegí uns versos. I quan acabà la cirimònia darrera, la gent emprengué el camí de la ciutat...

Ministerio de Educación, Cultura y Deporte 2012

per a regidors del Districte VII. Es un lloc de lluita i en un districte obrer, i Layret l'accepta ple de joia.

Va en candidatura amb Antoni Marsà i amb Lluís de Zulueta, i triomfen esplèndidament. Per cert que Zulueta, per raons particulars, no accepta l'acta i traslladà a Madrid la seva residència.

El primer de gener del 1906 pren possessió del càrrec i li és conferida la tercera Tinència d'Alcaldia i la presidència d'una comissió tan important i de tanta responsabilitat com la d'Hisneda. De tal manera és posada la confiança en la seva capacitat, fins a tal punt es té fe en el jove estudiós, que, tot i que és el regidor de més pocs

Heu-vos ací En Layret, jove. El seu rostre és clar com les seves idees, com la seva obra, com la seva vida. No hi ha en ell un signe que descobreixi cap intenció torta. Quan inicià la seva vida d'advocat, es va prometre ell mateix defensar la veritat, saber ésser home de lleis
Ho sabé complir heroicament

anys, hom no vacilla en elevar-lo a un càrrec tan difícil.

En la seva labor edilícia, per damunt de les altres coses, destaca el célebre pressupost de Cultura, que no fou possible implantar-lo, després de molt discutir, perquè l'alcalde — que ho era En Sanllehy — el deixà en suspens. Layret enfocava, per primera volta, a l'Ajuntament, el problema de la cultura en un sentit modern, progressiu i d'acord amb les normes de la nova pedagogia. I les forces dretanes s'alçaren contra l'audaciosa reforma, fins que la destruïren per obra i gràcia d'un alcalde que era més addicte al criteri obscur dels reaccionaris que a l'esperit liberal de la ciutat que havia portat al Municipi una majoria de regidors republicans.

En aquest famós pressupost de Cultura, Layret hi posà tots els afanys d'home estudiós i tota l'ànima liberal que batega en l'obra seva.

Una mala manya del caciquisme, reforçada per l'ambient d'imposició i d'oposició a tot avenç d'aleshores, frustrà la reforma somniada per Francesc Layret; és un dir, però; la retardà només; el camí endavant a fer pels homes i pels pobles, no cal que ens molestem gaire a demostrar que no és destorbat pels petits ni pels grans obstacles, d'una manera definitiva.

L'obstinació de la sort

En la vida edilícia de Francesc Layret hi ha un episodi curiós, pintoresc, que no ens resistim a contar, perquè encara que avui ja sigui oblidat per molts, aleshores, quan es produí, congrià tempestes de comentaris.

Havia estat retardada diverses vegades la renovació de l'Ajuntament, perquè Maura havia intentat en altres tantes ocasions establir el nou règim municipal. Però, finalment, l'any 1909, es féu la renovació de l'Ajuntament.

Es disputaven l'hegemonia municipal solidaris i antisolidaris, i la batalla es concentrava en la primera Tinència d'Alcaldia, que, per un atzar, implicava l'exercici, amb caràcter interí, de la primera magistratura ciutadana, perquè el nou alcalde primer, Coll i Pujol, no havia pogut pendre possessió del càrrec per causa de malaltia.

Era candidat solidari Layret. Els antisolidaris designaren un polític del nom del qual no vull recordar-me.

Posada a votació la primera Tinència d'Alcaldia, hi hagué igualtat de vots. D'acord amb el tràmit reglamentari, havia d'ésser la sort qui decidís, de moment, fins que una nova votació donés la solució decisiva. I la sort somrigué a Layret.

A la sessió següent es repetí la igualada de vots, i la sort continuà addicta a Layret, i el confirmà en el seu lloc.

Tercera votació. Tercera igualada. I tercera apellació a la sort. I per tercera vegada — un cas estrany, increïble, desconcertant — la sort fou favorable a Layret, qui definitivament fou nomenat primer Tinent d'Alcalde, i ocupà l'Alcaldia de Barcelona.

Més actuació política i social

No sé si farà falta recordar, a partir d'aleshores, la vida pública de Francesc Layret, per recent i intensa, inoblidable.

Candidat derrotat per dues vegades a la Diputació a Corts per Barcelona — la primera amb l'Albó i En Cruells en una elecció parcial com a solidari, i la segona amb l'Alomar, En Samblancat, el doctor Queraltó i En Jaume Brossa i Roger, formant part del "Bloc" —; candidat derrotat així mateix per Granollers i per Girona, el 1919 és elegit Diputat a Corts per Sabadell.

A les Corts ha d'afirmar la seva personalitat accentuadament obrerista, que l'ha de definir en la història del republicanisme i que significa orientació a seguir en aquests temps.

Layret, del partit d'U. F. N. R., en produir-se el Pacte de Sant Gervasi — coalició amb els radicals —, passa al Bloc Republicà Autonomista, i més tard al Partit Republicà Català, dissolt suara per a formar el Partit Radical Socialista, que està més en consonància amb el criteri de Layret.

Des del sepulcre sembla presidir la massa social que el seguí en vida. Encara l'orienta, i li senyala encara el camí a fer. La seva doctrina està contingudа, pot dir-se, en els discursos per ell pronunciats al Congrés. Amic de la pau, en discutir-se el pressupost de Guerra, en un discurs que aixecà moltes protestes, que tingueren llur expressió culminant en l'intent d'agressió per part de Martín Veloz, el president del Congrés, que ho era Sànchez-Guerra, hagué de prestar-li el seu ajut emparant-lo en el seu dret, que es tractava d'atropellar.

Passat el temps, en recordar-se-li aquest episodi parlamentari, Sànchez-Guerra l'ha comentat així:

"—Yo le amparé en su derecho, porque tenía razón."

Decidit partidari de les justes reivindicacions de la classe obrera, en el discurs que pronuncià el 1920, en el qual fixà el contingut social que devia tenir la doctrina republicana per tal d'estar d'acord amb els temps moderns.

Revolucionari, en demanar el reconeixement del Govern rus.

I sempre republicà, liberal, laic i laïcitzant convençut, i ferm demòcrata.

Fem esment només de la seva labor com a advocat en els processos socials, però sense comentaris, que no són oportuns.

La qüestió social

Era la suprema preocupació de Layret, qui creia que ésser republicà secament, era no ésser cap cosa. Per a ell, la República havia d'ésser un règim democràtic que preparés l'adveniment d'un règim de justícia social. No era un punt final, ans un tret del camí a fer. Volia que els republicans ho entenguessin així, i que els obrers es convencessin que només la República podria accelerar el triomf de les aspiracions del seu estament, retardades per règims anacrònics i estantissos.

Aquest criteri predominà en ell, els darrers temps, i per propagar-lo, es lliurà a una labor entusiasta de proselitisme. La tàctica d'allunyar els treballadors de la política no podia produir altra cosa que la victòria de l'enemic. Aquesta conseqüència lògica costa molt, però, de fer-la acceptar als intransigents, a pesar de les dures lliçons de la realitat. Es més fàcil afalagar els instints de la massa amb radicalismes estèrils, que no pas conduir-la per camins d'eficàcia. Layret aspirava a fer obra definitiva. I en aquesta tasca el sorprengué la mort.

Una carta que Layret deixà inacabada

Damunt de la taula del seu despatx, Layret deixà una carta inacabada. La fatalitat volgué que aquesta carta fos el seu testament polític. Recollim les seves paraules i meditem la seva significació. Es una carta adreçada a un polític madrileny, que tenia tracte directe amb els "líders" socialistes i comunistes. Layret s'expressa en els termes següents:

"Prosigue y se recrudece la persecución iniciada desde la salida de Bas. Creo que ahora se están pagando las consecuencias de los errores de táctica, no queriendo renovar los procedimientos cuando lo imponen las nuevas necesidades.

Yo creo que la mejor respuesta, aparte de la contestación que se dé dentro de la actuación económica directa, sería aprovechar la coyuntura de la lucha electoral. Yo tengo la seguridad que un éxito de las can-

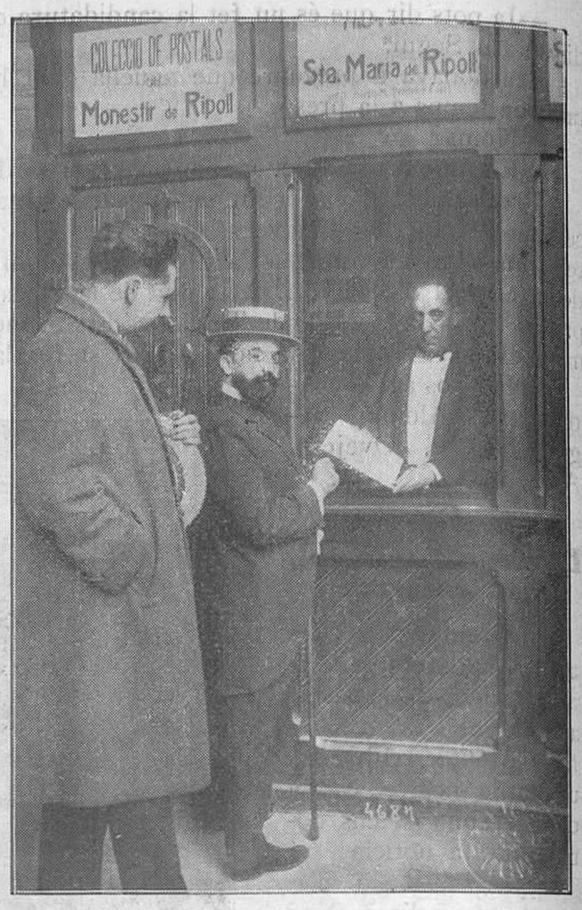

En Francesc Layret era un amic de l'art. Li era grat conèixer les beutats arquitectòniques catalanes, i no mancava cap istiu sense fer excursions de tal mena. Tot i la seva impossibilitat física, ell no deixava d'anar enlloc. Mireu-lo ací, amb la companyia d'Albert de Quintana, ex diputat, a les portes del Monestir de Ripoll

didaturas francamente socialistas y comunistas en Madrid, Barcelona, Valencia, Zaragoza, etc., sería el término inmediato de la represión, aparte de que por la inmunidad representaría sacar de la cárcel a los directores y facilitarles la obra de dirección y propaganda aunque no fueran al Parlamento una vez elegidos.

Hoy he hablado con Seguí de todo esto y creo que por su parte no hallaríamos obstáculos.

¿Cree usted que los socialistas estarían dispuestos a incluir en su candidatura a Pestaña, a cambio de que por Barcelona presentáramos..."

Ja no va escriure més. En arribar aquí, hagué de sortir de casa, i en tornar-hi, a la porta mateix, li llevaren la vida.

Al republicanisme i a les masses obreres els cal recollir l'esperit de les darreres paraules que escriví Layret, i elevar-lo com a signe simbòlic de les futures actuacions.

Algunes notes referents a la manera d'ésser de Layret

Per a menjar era En Layret un home difícil. Potser això ve de família, perquè el seu germà Eduard és igual.

Francesc Layret no menjava verdura ni fruites ni dolços ni formatges de cap mena, ni mantega ni salses ni guisats. Tampoc llegums; les patates bullides, sense oli, però aixafades, li agradaven molt. Els seus plats favorits eren les ostres i la caça, especialment la perdiu.

Usualment, s'alimentava de truites a la francesa i carn fregida o rostida.

Això li havia portat molts compromisos, perquè del que no menjava, o sigui de tot això, ni tastar-ne un xic, en sentia repugnància. Ja no acceptava invitacions més que de cases de gran confiança, i que ja ho sabien, però de vegades no hi havia més remei. Fins de vegades (recordo d'una vegada a Agramunt a una casa senyorial), la senyora de la casa, com a obsequi, havia fet un plat per ell, personalment. En Layret llavors es trobava en situación ben compromesa davant una dama tan gentil. I el que feia és destroçar, esbocinar, desfer el guisat.

Però no se'l menjava!

Tot quedava arreglat fent-se el desentès. Però la digestió era enutjosa.

* * *

Sentia un gran afecte per En Gabriel Alomar.

* * *

Quan fou diputat, en sentir i sospesar En Besteiro, va tenir una gran decepció. En canvi, deia que l'havia sorprès el prestigi que tenia al Parlament l'Indaleci Prieto, al qui considerava un dels millors polemistes parlamentaris.

D'En Cambó deia que era brusc, i que ho encertava o ho esguerrava tot al primer cop.

Dels polítics monàrquics, sentia més consideració per En Villanueva.

* * *

Tolit com estava, era molt atrevit. Anava a manifestacions de multituds, s'enfilava a tramvies atapeïts. Era molt valerós. En les èpoques de lluita de Solidaritat, no tenia por a veus amenaçadores que de vegades el voltaven. Ni després, en les lluites socials.

* * *

Moltes vegades, l'amic que anava amb ell, o algun vianant que li passava prop, li havia dat impensadament un cop de peu a la crossa. Llavors, ell, privat de l'estàntol, queia de mans a terra. Algun cop s'havia fet mal. Però l'ajudaven a aixecar-se, i continuava, serè, impàvid, el seu camí dolorós, el seu calvari d'amargura...

* * *

A l'hivern anava sempre amb capell fort, i a l'estiu, amb barret de palla, i, invariablement, vestia de jaqué.

* * *

Els seus primers passos polítics foren amb l'"Escolar Republicana", amb En Berroya, Carretero, Gaudier, Palma, Umbert Torres, Companys, Pereña, etc. Fou el primer president de l'"Escolar". Després ho fou En Berroya.

* * *

Va cursar les ensenyances de batxillerat al Col·legi "Liceo Políglota" (avui desaparegut), però l'edifici del qual resta encara a la Rambla de Catalunya, prop del carrer de Provença. Allí nasqué la seva amistat amb En Companys.

* * *

En els braços, per la gimnàsia especial que el seu estat li feia fer, hi tenia una força d'atleta.

* * *

No fumava, però no el molestava l'aroma del tabac. Tenia la ilusió d'un automòbil (i es comprèn!), però (polític auster) no havia arribat mai a la possibilitat de posseir-lo.

Ministerio de Educación, Cultura y Deporte 2012

L'evocació de Francesc Layret

La faç de Layret tenia una dolcesa baronívola. La corba aguilenca del seu nas, la taca negra de les seves barbes, no aplegaven a infondre-li duresa al rostre. Era una d'aquelles cares de Natzarè que Alonso Cano estilitzà; cares masculines en les quals es descobria una inefable placidesa moral. La veu de Layret ja era altra cosa: veu seca, monocorde, metàllica, agressiva. No era veu suasòria com la de don Francesc Giner; ni veu reposada i freda com la de Pi i Margall; ni veu de melodies i sonoritats augustes com la de Salmerón: era la de Layret una veu xisclant, estrident, aguda: la veu, en síntesi, d'un home que, en parlar, afronta un enemic invisible contra el qual es llança en guerra sense treva. En Layret, la ira de la veu quedava humanitzada per la serenitat franciscana de la faç.

En la formació espiritual de Layret no entrà la Bíblia: la Bíblia, que tant ha influït, com exemple, en la formació espiritual d'Unamuno. Tampoc hi entrà Marx. No crec que Layret hagués llegit "El Capital"; i si el llegí, no el rellegí. I llibre que no és rellegit, no és llibre formatiu. No obstant, Hegel, que tanta influència exercí en Marx, influí molt en Layret. Layret no era un marxista; era, però, un hegelià. Era, sobretot, un proudhonià. Proudhon fou absorbit, assimilat, recitat per Layret. No parlava de Proudhon; però en els seus discursos, en les seves tendències i, principalment, en les postremes orientacions polítiques seves, se'l pressentia. Layret s'anticipà al corrent universal que situa, que vol situar, a primera línea Proudhon — el "petit burgès", que li deia Marx —, i que vol situar Marx a segona línea ben lluny.

¿Era Layret un humanista? No. Girava els ulls envers Roma, per allò que el seu esperit veia de base, font i rigidesa jurídica en la ciutat eterna. No els girava envers Grècia. En aquest aspecte, Layret podia formar parallelisme amb aquest o aquell polític alemany: no pas amb aquell o aquest polític francès. Era, en síntesi, una intelligència sistematitzada i pura; una curiositat palpitant i anguniosa en esguardar el futur; una cultura que havia conseguit infondre's claritat sobre els problemes que deuen orientar tota vida que comprengui que la vida és una missió.

Layret donava a les seves aspiracions amplària universal. Per a ell, de primer, era l'home: l'home, no com a mitjà, sinó com a finalitat. Per això, abans que tot, era liberal. Era, després, demòcrata: és a dir, partidari de la sobirania nacional: per això advocava per la República com a forma insubstituïble de govern democràtic. Pressentia l'Estat en què els interessos econòmics i socials exigirien direcció, coordinació i representació: en aquest aspecte, interessa repetir-ho, no seguia Marx, sinó Proudhon. Amava apassionadament Catalunya. Però no una Catalunya qualsevol, ans la seva; no una Catalunya que visqués i es constituís de qualsevol manera, ans una Catalunya que visqués i es constituís com cal; no una Catalunya tancada, closa, egoista, ans una Catalunya oberta de bat a bat al món; no una Catalunya desvinculada i sola, ans integrada en una federació que, bo i mantenint la personalitat, li permetés ésser collaboradora responsable en una obra històrica peninsular. Les darreres intervencions seves a la política culminen en l'Assemblea del "Bloc" republicà celebrada a Barcelona. El seu pensament central era decidir el proletariat apolític per tal que actués en política, i que la política llur fos la d'un partit republicà que acceptés el programa mínim del proletariat. Ell esguardava aleshores el partit radical socialista francès, d'acord, llavors i ara, amb les forces sindicals que presideix Jouhaux. No sols mirava el partit radical socialista, ans s'hi referia sovint. Tinc l'evidència que la nostra vida, tan unida i solidaritzada, en moments dramàtics i gloriosos de la democràcia nacional; unida i solidaritzada en hores de prova, d'ascens, de combat i de pugna, estaria avui més unida i solidaritzada que mai en el pensament i la voluntat consagrats a descobrir les possibilitats per al triomf dels ideals i la responsabilitat nostra davant la idea.

La mort injusta i brutal truncà la vida en la seva plenitud d'energies i ambicions. Si un bell morir ennobleix tota una vida, Layret no freturava d'una mort bella per tal que la seva vida fos ja considerada com la noble vida d'un baró que honora els temps i el poble que el veieren néixer.

Marcelí Domingo

Francesc Layret, la víctima victoriosa

Prometeu encadenat per la seva invalidesa física, Ícar illús en el seu pas per la vida volant sempre de cara al sol, la llum del qual portava en els ulls, Layret és i fou una glòria del seu país, que és el nostre, el qual commemora avui el seu aniversari tràgic.

Layret no era un predestinat, com algú ha dit. No hi ha tals predestinacions ni fatalismes. Layret era un home d'una educació completa, d'una cultura formidable, d'una intelligència poderosíssima, d'una concepció ideològica universalment humana: ell volia que tots els homes fossin bons i que tots els homes s'estimessin, i que els dolents es tornessin bons també, i que tot el món fos una cosa harmònica, i que tots els homes fossin germans. I homes com Layret fan una mena de por; obren com un far potentíssim que enlluerna els àvols, els descarriats, els orbs voluntaris a les llums i a les lliçons de l'avenç i el perfeccionament dels pobles i dels homes.

Per això Layret, tot i ésser útil a la societat, als seus semblants, als humils sobretot, fou excluït d'una manera infame per la mà dels sicaris. I ho fou per la mà dels sicaris, perquè no hi havia manera de combatre'l amb les armes que ell usava, que eren les armes de la intelligència i de l'esperit.

Jo, humil ciutadà, freturós de tot, avui, en homenatjar-lo, sóc feliç.

Francesc Layret també ho fou, d'humil: no esperà pas que els petits, els humils, se li atansessin: fou ell qui s'hi atansà, qui anà a cercar-los; i s'hi atansà tant i de tal manera, que deixà la vida al mig del carrer, que és el palau immens dels que no tenen casa pròpia.

Tant com la bona voluntat que ell posava en tot, la intelligència prodigiosa que resplendien els seus actes professionals i públics, homenatgem avui la ideologia que ell ben dignament havia representat i defensat, amb aquelles actituds d'heroi, de colós encadenat que ell prenia en parlar, en orar.

Particularment em plau, avui, d'associar al nom preclar de Francesc Layret, el nom illustre de Francesc Pi i Margall, que, amb un altre Francesc que no sé pas on deu raure a hores d'ara, fan, constitueixen una Trinitat franciscana de resplendors triomfals que illuminen, avui, aquesta terra nostra, tan estimada i tan cara, com si fos el triple reflex del lema que és o havia d'ésser l'aspiració dels pobles i dels homes: "Llibertat, Igualtat, Fraternitat".

Francesc Layret fou humil, deia suara, i ho fou per voluntat d'ésser-ho; no perquè no li hagués estat possible enlairar-se, ni perquè li hagués estat prohibit per disciplines ni ambicions d'altri, ans perquè ell era demòcrata de cor i de cap: pensava i sentia sincerament la democràcia; és que era demòcrata convençut, perquè era un voluntari demòfil; volia la democràcia, perquè estimava el poble.

I en aquest amor i en aquesta voluntat posava tot el saber i la força del seu cervell i de la seva ànima. Ell lluitava per l'ideal, per la lliure expansió de l'ideal. I ensems que lluitava, estudiant i parlant i obrant, ensenyava els altres a lluitar.

Per una paradoxa cruel de la vida, ell, tot energia, tot dinamisme, fins en el difícil traslat de la seva còrpora, veia's sotmès al turment, que se li reflectia en els ulls, en tot el rostre, de moure's lentament, amb un esforç violent del seu esquelet desballestat. Però, per un feliç contrast de la naturalesa, sempre previsora, si no perfecta, oferia l'espectacle superb, en parlar, de la seva meravellosa agilitat cerebral, de la vertiginositat de les idees en passar del seu pensament al damunt de la massa electritzada de l'auditori.

Aquest ciutadà del món, en caure occit per les bales dels "condottieri" moderns, esdevé un màrtir de l'ideal, i els màrtirs, en totes les terres i en totes les èpoques, han estat les víctimes victorioses, els testimonis que han donat fe de vida a les idees, en donar ells la vida per llur fe confessada.

Francesc Layret, salve! La meva salutació és la d'un humil obrer, adreçada a un artífex de la paraula i de les idees, a un artista de la vida universal, que, en morir, realitzà la seva obra magna, la seva obra mestra, la que havia de donar-li la immortalitat.

Francesc Layret, tu i jo, humils, tenim però l'orgull, podem tenir-lo, de la nostra tranquillitat de consciència.

No invocaré pas la deessa Nèmesis; això fóra torbar la pau i el repòs dels teus ossos, que prou patiren en vida. Però sí invocaré la Minerva augusta, perquè a tots ens illumini i ens faci més bons, tot fent-nos més intelligents, més artistes; artistes, si més no, com tu, per a exemple de ciutadans i d'homes.

Eduard López-Nerín

Record al ciutadà il·lustre

Personalment, només tenia jo amb Francesc Layret, una vaga coneixença d'ateneista: la que dóna d'asseure's cada dia a les mateixes taules per a fullejar els mateixos periòdics i revistes. No fallava; cada vespre, aquell soroll metàllic i aquella cadència inconfusibles, ens avisaven l'arribada d'En Layret. S'asseia penosament a una de les poltrones de més cap a la porta; allargava els braços com uns tentacles, per abastar les revistes més llunyanes, o per sonar la campana demanant llibres, i abocava goludament damunt les planes impreses els seus ulls intelligents i el seu front ample, i amb la mà s'apartava els cabells negres, rutllats, abundosos. Temps després, el mateix soroll metàllic, la mateixa cadència inconfusibles, ens anunciaven l'hora del sopar.

I així, cada dia, fins que una mà criminal — amb totes les agravants i amb la suprema garantia d'impunitat — va assassinar-lo.

Vaig tenir la trista satisfacció de presidir, en nom de la ciutat — de la qual havia estat regidor i alcalde —, el seu enterrament. Aquest era combinat de tal manera, que tot s'encarrilava a què finís amb un veritable progrom. El taüt d'En Layret va rebre cops de sabre; la mànega d'un dels que el duien a pes de braços fou esqueixada. Tanmateix, un dia de dol per Barcelona fou evitat.

Al moment de cloure la tomba d'En Francesc Layret, davant la gernació congregada al seu entorn, vaig retre homenatge a la seva vida austera i a la seva mort estoica. Em plau, ara, de reiterar-lo.

Lluís Nicolau d'Olwer

El meu Francesc Layret

Vaig conèixer En Layret a l'Ateneu.

Feia jo llavors el meu aprenentatge d'apòstol "in partibus" i de revolucionari fracassat. Estudiava divuit hores diàries, tantes com anys tenia. No menjava ni dormia per llegir.

Bé. Això que no dormia, és un dir, ja s'entén.

Precisament amb En Valentí i Camp em va succeir una cosa graciosíssima.

Era el temps de la Unió Republicana, i es presentava En Valentí diputat pel meu districte.

El candidat omplia el nostre centre polític de barbes, i amb elles tenia aclaparat l'adversari i atabalat el poble. Amb aquell carro de pèl — pensàvem —, aquest sociòleg ha de tenir un talent immens. L'hem de votar.

Jo vaig ajudar en un míting la seva candidatura.

Valentí, en veure'm, va dir:

—Jo el conec a vostè. Vostè és un xicot que sempre està dormint, a l'Ateneu.

Hem sembla que he provat prou que no dormia sempre que aclucava els ulls.

Valentí era llavors client assidu de la biblioteca de l'Ateneu. Ho érem Layret, Marsillach i jo. I prou. ¡En un ciutat d'un milió d'habitants!

Layret m'impressionava pel seu perfil de caid moro, i els seus ulls de mèdium, elèctrics com els d'En Nicolau Salmerón.

Jo el coneixia. Però ell no em coneixia a mi, encara.

Un dia, passant o passejant per la Ronda de sant Pere, vaig veure un invàlid a qui una crossa que li relliscà, el va fer rodar per terra com una pilota. Jo el vaig ajudar a aixecar-se. Era En Layret.

—Moltes gràcies.

—De res.

—Passi-ho bé.

—Adéu-siau.

Crec que va ésser quan es constituí el Bloc Autonomista que ens presentaren.

Parlàrem tots dos en un míting celebrat a Les Borges; després, en un altre, organitzat a Reus, en què els radicals ens xiularen.

Formà, posteriorment, part de l'Estat major de "La Lucha".

Quan estudiants i requetès ens assaltaren la Redacció, Layret passà pel mig dels protestants, sense ombra de por a una agressió.

Ja diputat per Sabadell, va donar, a l'Ateneu de Madrid, una conferència sobre el Sindicat Unic. Fou un èxit. L'auditori l'aplaudí molt.

No l'he vist més.

Quan l'assassinaren, era jo a Barcelona. Vaig assistir al seu enterrament.

Angel Samblancat

L'amic entranyable i el polític insubstituïble

En Layret està gravat en mi per l'emoció i el reconeixement d'una amistat generosa i apassionada com no n'hi ha. Això m'ofega tot serè judici.

Fins a l'hora de la mort em va donar la darrera prova de llur extraordinari i immerescut afecte. L'alcalde senyor Martínez Domingo acudí prestament al dispensari del carrer Sepúlveda. I en Layret el va interrompre dient: "Jo no tinc res; venia a veure a vostè per a interessar-me per En Companys. Vagi-hi... Corri."

* * *

Tot el dia el passàvem junts. Dues vegades a la setmana, almenys, En Seguí i En Layret feien vetllada a casa meva; també hi assistien sovint En Peronas, En Molins, En Barrera, En Botella, de vegades En Pestaña, i de tant en tant, En Paco Madrid, que aleshores començava a obtenir els seus primers èxits.

En aquelles vetllades, hom parlava de política, de la qüestió social (tràgica, candent), i de projectes futurs. En Layret i En Seguí estaven ben bé d'acord. La imaginació desbordant d'En Seguí, llur visió ampla i llunyana, i projectes audaciosos es veien controlats, sistematitzats i pràcticament orientats pel talent massís i pel tremp polític del gran Layret.

* * *

L'any 1917 vaig fer una estada al "cañonero" "Alvaro de Bazàn". En Layret venia a veure'm cada dia, amb tot i la dificultat que li representava el deixar la barca, que es gronxava, i enfilar-se per l'escaleta del vaixell cap amunt de coberta. Els mariners, cavallerosos, l'ajudaven guardant-li tota classe de deferències. Allí ens férem amics d'un simpàtic oficial de marina.

L'any 1920, la nit del 30 de Novembre, em trobava en el panyol de queviures del "Giralda", amb altres trenta-cinc companys, marejats gairebé tots, per la manca de costum de viatjar en aquelles condicions.

Aquell oficial de l'"Alvaro de Bazàn" prestava servei al "Giralda". Sobtadament, va irrompre:

—"Lluís!... Han mort En Layret! A Mahó hi ha carteleres."

Una pena immensa, un gran dolor, va entrar en aquell lloc de desventura! En Seguí va dir-me unes paraules d'abatiment. Havia comprès que la pèrdua era irreparable, i que el mort no tenia substitut!

Lluís Companys

Ministerio de Educación, Cultura y Deporte 2012

Francesc Layret

Fins la grapa mascle del polític i l'orador es manifestava en el signe caricaturesc de Passarell.

Tribut

SERÍEM insensibles, si en recordar la figura de Francesc Layret, no sentíssim com una mena de rojor a les nostres galtes.

Francesc Layret havia esdevingut la branca més ferma de l'arbre de la idealitat. El mal llenyater va tallar-la. No afirmarem quina era la finalitat de Layret, perquè no la sabem; però sí que direm que Layret volia formar un nou partit, i consolidar-lo sobre els fonaments doctrinaris de Pi i Margall.

Volia, però, suprimir aquell regust de festí tavernari que els homes vulgars de la República ho creieren una cosa indispensable. En fi: volia formar una Humanitat on tots poguéssim seure a la mateixa taula.

Recordem aquell amic que ens ofrenà moments de joia i d'angoixa. I en l'ombra de misteri veiem el braç allargassat amb mà tètrica que empuny la fatídica arma que el va suprimir; veiem aquell Layret sagnant, desvalgut, com s'enruna damunt d'aquelles lloses on hi ha quedat esculpit el seu nom gloriós.

L'arma homicida el féu desaparèixer. Tributem-li un record! Tan sols siguin uns moments de silenci adreçats fervorosament a aquell home; aquell màrtir sublim que ofrenà la seva vida en defensa dels nostres drets, els drets de l'obrer.

Daniel Serra

AQUEST NUMERO HA PASSAT PER LA CENSURA GOVERNATIVA

La veu d'un estripat

LA CAMPANA DE GRACIA tributa un homenatge a Francesc Layret, i jo, humil home de poble, vull contribuir-hi.

Em sento temerós que surtin de la meva ploma frases poc polides, que siguin un mal contrast, que desentonin, amb les dels escriptors que omplen les pàgines d'aquest número. Però no importa. Jo no sóc ni intellectual ni literat. Sóc manobre. I el manobre — que és tan útil a la humanitat com l'intellectual —, no falta, encara que sempre anònim, en cap cosa de l'esperit.

Una vegada vaig tenir l'atreviment de replicar en públic a Joan Estelrich en una conferència que ell donava. Vaig dir-li: "Vosaltres, els intellectuals, sou els culpables de l'endarreriment del poble. Perquè sempre us en heu apartat. Sempre heu fet el sord. Així és que no us podem tenir pas cap confiança".

Aquestes paraules meves que semblaren un clam contra els nostres intellectuals mereixen una aclaració. Vaig descuidar-me de fer relluir les rares excepcions. Vaig descuidar-me de retreure l'exemple de Francesc Layret. Exemple magnífic. Corprenedor.

Aprofito l'ocasió que m'ofereix LA CAMPANA DE GRACIA per fer constar la meva simpatia, la meva admiració, la meva devoció, per homes com Francesc Layret, que han sabut donar-ho tot, TOT, al poble.

Carles Figueras

Imp. "La Campana". — Olm, 8. — Barcelona

Ja esteu subscrits a "La Campana de Gràcia"?

Es el setmanari polític més antic publicat en català.
El setmanari defensor de totes les causes justes.

Si encara no hi esteu subscrits, adreceu-vos directament a
l'Administració de "La Campana de Gràcia", Rambla del Mig, 20 - Barcelona

Butlletí de subscripció

D. .....

carrer ..... Població .....

es suscriu per ..... mesos a **"La Campana de Gràcia".**

Layret, diputat

S'HA dit que el parlamentarisme ha fracassat; i qui hagi tingut el goig de seguir l'actuació de Layret parlamentari, es donarà compte, tot seguit, de com és absurda l'afirmació.

Per llei natural, deu fracassar tot el dolent; i en aquells temps, les institucions i els cossos legisladors fracassaven per incapacitat dels seus dirigents. No era dolent el sistema, sinó el procediment. Si el Parlament s'hagués pronunciat sempre per l'interès nacional, en lloc del particular i de la intriga política, el descrèdit no s'hauria estès.

En canvi, quan Layret parlava, el parlament creixia. Hom diria, en observar aquella mitja còrpora amb les mans crispades i la veu vibrant, que el parlament prenia un aire històric de la Convenció. I és que Layret, anava al Congrés a ajusticiar els que, en desacreditar el parlamentarisme pel seu mal ús, llençaven el país a la ruïna i a les possibilitats d'una situació com la present. Per això, les seves intervencions no plaïen. La veritat no podien resistir-la, els altres.

Clamaya Layret contra l'aventura del Marroc, i els altres feien orelles de mercader. Tronava la seva veu contra els assassinats a mansalva.

S'indignava contra el caciquisme i el desenfrè a què es lliuraven certes institucions.

En contra dels instints bèllics, Layret demanava reduir els armaments i que s'augmentés el pressupost de cultura. Mai per mai, fent honor a la seva austeritat, havia demanat cap millora per empreses particulars ni per fins dubtosos, cosa tan freqüent en els seus temps, en què una acta de diputat constituïa ja un resguard per al favoritisme. Clamar contra tot això i enaltir la seva investidura, va ésser tota l'obra de Layret parlamentari.

El fracàs del parlamentarisme, venia precisament d'haver-hi pocs diputats que, com el nostre, ostentessin el càrrec amb tota la dignitat. Imagineu-vos un Parlament amb uns quants homes de la seva talla, del seu talent i de la seva eloqüència, posats al servei de la Llibertat i de la Justícia, i veureu tot seguit com el parlamentarisme recobra el seu prestigi i s'acredita com a sistema únic avui, en condicions d'exercir la plena sobirania del manament del poble per al poble, constituint ensems la millor garantia per la llibertat individual i ciutadana.

Per això avui, en complir-se l'aniversari del dia en què el nostre màrtir va caure covardament assassinat, aprofitem l'avinentesa per enaltir aquell gran home que es digué Francesc Layret i que, essent Diputat pel nostre districte, perdé estoicament la seva vida per la redempció humana i social dels seus consemblants.

Jaume Ninet

Sabadell, novembre de 1929.

* * *

TOTS els anys, en la diada d'avui, els federals sabadellencs commemorem el traspàs del malaguanyat lluitador En Francesc Layret, dedicant-li una vetllada necrològica i portant devotament unes flors a la seva tomba.

Aquest any, gràcies a la iniciativa de LA CAMPANA DE GRACIA, podem fer quelcom més a la memòria de l'amic absent, i és associar-nos a aquest homenatge que el popular setmanari li dedica, fent públic una vegada més el nostre sentiment per la pèrdua de l'amic i correligionari, vilment assassinat poques hores després d'haver pres part en una vetllada organitzada pel partit federal d'aquesta ciutat, a la memòria d'En Pi i Margall.

I tot recordant la tragèdia de l'amic, aprofitem aquest moment sentimental, per dir als homes d'esquerra de Catalunya, que meditin serenament sobre les causes que ens han portat al moment polític actual, i si creuen necessari fer quelcom pràctic per a contrarestar la força de la reacció, cada dia més avassalladora i més intolerant.

La millor manera d'honorar els màrtirs, és treballar amb fe pel triomf dels ideals pels quals donaren llur vida.

Joan Mora

President del Círcol Republicà Federal.

INTENCIONS

PELS SEUS FETS ELS CONEIXEREU

JO he dit a un escriptor amic meu:

—LA CAMPANA DE GRÀCIA dedica un número extraordinari a la memòria de Francesc Layret. Jo us estimaria que hi collaboréssiu.

Quan jo em creia que aquest escriptor acceptaria orgullós, m'ha dit, evasivament:

—Home, gràcies... Però, no... No us faria quedar bé, sabeu?, perquè com jo no el coneixia En Francesc Layret...

Jo he sentit una sensació d'estranyesa. Em feia l'efecte que m'havien parlat en una llengua desconeguda.

Com és possible — em preguntava — que un escriptor, que un home d'esperit, parli d'aquesta manera, digui aquesta fadesa, aquesta bajanada? Jo sols puc atribuir-ho a dues coses: a incomprensió, o a manca de cordialitat, a eixutesa moral?

Es que, per a parlar d'un gran home, s'ha d'haver menjat amb ell, o se l'ha d'haver tingut per vei? Es que se l'ha d'haver vist en pantufles i batí? Es que s'ha d'haver viscut en la seva intimitat per a tenir-los afecte i conèixer-los?

Jo, francament, crec que no. Jo he parlat i he escrit de Danton, de Goya, de Beethoven — tres homes que tenien quelcom de comú — amb amor, amb admiració. I no cal pas que us digui que no n'he conegut cap dels tres.

Jo mai havia parlat tant d'Ignasi Iglésies com ara que és mort, és a dir: com ara que l'he perdut, que no és al meu costat. I no pas per la buidor que la seva mort hagi deixat en la meva vida. I és que, per a l'amor, la mort no existeix. L'immediat, el que viu al costat nostre — l'amic, l'arbre, l'ocell —, com que ho veiem cada dia, deixem de veure-ho. Quan la seva vida s'aferma en la nostra és, precisament, quan ja no els veiem, quan ja la seva vida ha finit. Heu-vos aquí el culte als morts.

I heu-vos aquí la paradoxa esdevé realitat: Danton, Goya, Beethoven són, per a nosaltres, més vius que molts dels senyors amb els quals parlem, o trobem al tramvia o al club.

Per un ésser vulgar, per a un senyor Montaner qualsevol, amb la mort s'acaba tot. Per un ésser d'excepció, morir és tornar a néixer. Maragall ho ha dit, amb la seva veu pura de poeta:

Sia'm la mort una major naixença.

I poeta vol dir vident.

El record d'Iglésies, de Guimerà, és, ara, molt més viu en el cor del poble que quan vivien. I en ésser més viu, deixa d'ésser record i esdevé realitat palpitant de l'esperit.

Així passa també amb Francesc Layret. No és precís haver conegut En Francesc Layret, haver parlat amb ell, per a conèixer-lo. I conèixer és estimar.

Jo l'havia vist poques vegades, no li havia parlat mai. Però el recordo, el veig. I el veig viu, al meu costat, al carrer, a la redacció: la crossa i el bastó d'invàlid; la barba patrícia que li emmarcava el rostre, els ulls de mirada lúcida i amorosa.

I viu, més intensament que mai, la seva obra. I l'obra és la cosa més important en l'home, la cosa que té una autèntica valor. L'home, en si, no és res. Pels seus fets els coneixereu — s'ha dit.

Francesc Layret té, als meus ulls, totes les virtuts: fou un home íntegre, fidel a un ideal; amb un profund sentit de justícia; amb un més profund sentiment de pietat; estigué sempre al costat dels humils, dels pobres, dels que sofreixen; estimà la intel·ligència i la bondat per damunt de totes les coses; i les estimava perquè ell en tenia de l'una i de l'altra.

Els homes com ell no poden morir.

Lluís Capdevila

Ministerio de Educación, Cultura y Deporte 2012